

PASCUAL MADDOZ I ELS FABRICANTS DE SABADELL

JOSEP M. BENAUL BERENGUER

LA HISTÒRIA EN EL NOMENCLÀTOR

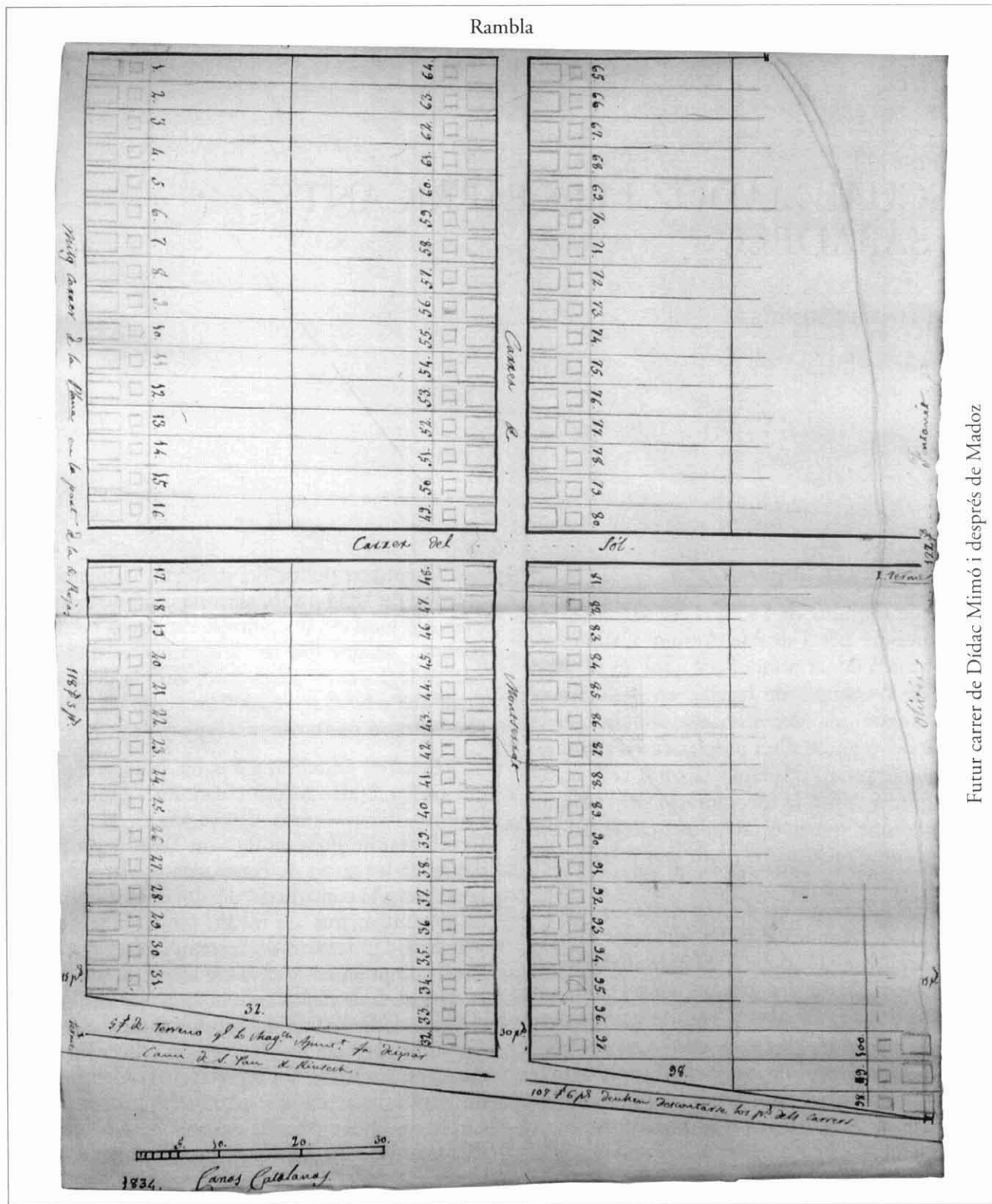
L'1 de setembre de 1855, el consistori sabadellenc, presidit per l'alcalde Antoni Casanovas i Bosch, acordà donar nom oficial a tot un seguit de carrers de l'eixampla de la vila, els quals només havien tingut una denominació popular, sovint derivada del cognom d'un propietari o d'algun servei públic (espirall, safareig).¹ L'acord, amb quatre excepcions, significà la incorporació del «santoral» del liberalisme espanyol al nomenclàtor sabadellenc. Hi foren inclosos els noms dels màrtirs liberals més significats: Lacy, Riego, Padilla, Torrijos i Zurbano. Hi seguiren els d'altres destacats liberals, ja traspassats però sense causa violenta: Espoz y Mina, Argüelles, Quiroga i Mendizábal. També s'hi afegiren els de dos liberals vius i amb una influència decisiva en la vida política del moment: Espartero y Madoz. En canvi, resulta misteriosa la presència d'un liberal menor com Gurrea, tan discret que aconseguí, juntament amb Zurbano, sobreviure a tots els canvis posteriors en el nomenclàtor.²

El context polític del moment, el bienni progressista de 1854-1856, afavoria clarament aquesta exaltació local del liberalisme. Espartero presidia el govern i Madoz fou un dels ministres d'Hisenda que endegà —entre altres coses amb la desamortització que rebé el seu nom— un avenç decisiu en la liberalització de l'economia espanyola.

El carrer adjudicat a Pascual Madoz era conegut com a Dídac Mimó (fabricant i propietari de l'època). Una vintena d'anys abans, el 1834, la Comunitat de Preveres de Sant Feliu havia previst d'establir les terres de l'anomenada plana de Bruguera per a la construcció d'habitatges. El plànol 1, un document fins ara inèdit, mostra una primera proposta d'ordenació de l'eixampla de Sabadell en l'àrea compresa entre el «mitg carrer de la Plana en la part de la de Rojas» (actual carrer de les Planes), el camí de Sant Pau de Riu-sec (actual carrer de Sant Pau), la Rambla i les terres d'Oliver i de Fontanet, on s'acabava la propietat de la Comunitat, i on s'insinuava, en un extrem, un carrer (futur carrer de Dídac Mimó, després de Madoz i ara d'Alemanya). Els carrers perpendiculars de Mont-

¹ AHS, AMH, *Llibre d'actes de l'Ajuntament*, 1-IX-1855.

² CASTELLS (1975-1983), I, p. 5.15.

PLÀNOL 1. Urbanització de la plana de Bruguera prevista per la Comunitat de Preveres de Sant Feliu, 1834. AHS, CSF, Llibre Tercer de Consells i Determinacions de la Rnd. Comunitat de San Feliu de Sabadell.

serrat i del Sol acabaven de conformar les quatre illes previstes.³

Tot i que la urbanització seguí aquesta previsió, la desamortització de Mendizábal de 1836 arrabassà la propietat a la Comunitat de Preveres i això modificà les expectatives d'edificar-hi només habitatges. Així, a l'illa compresa entre la Rambla i els carrers del Sol, de Montserrat i el que s'havia de fer a les terres d'Oliver i de Fontanet (el que rebria el nom de Madoz), s'hi edificà, el 1843-1844, el vapor d'en Pissit (Josep Duran i Companyia).

El carrer de Madoz mantingué aquest nom des de 1855 fins a 1939. El «santoral» liberal era incompatible amb el feixisme a l'espanyola dels vencedors de la guerra civil de 1936-1939. La ideologia franquista, amarada de fonts més antigues, establí una connexió, o més aviat una genealogia, entre liberalisme-maçoneria-comunisme-separatisme. En aquesta visió, el liberalisme es situava a l'origen de les desgràcies que havien afligit Espanya durant més d'un segle. Sabadell no s'escapà de la plaga i el nou ajuntament era ple de vells i nous redemptors, entre els quals trobem, al capdavant de la secció de governació, un dels ultres més significats del primer terç del segle, Enric Sarradell.⁴ Aquest escriví, a l'informe sobre els canvis en el nomenclàtor, que el manteniment d'una sèrie de noms «constituïria una ofensa al espíritu de la nueva España, catòlica e imperial...». La justificació de l'acord per part del consistori anava encara més enllà: «Hay que infiltrar en el alma ciudadana la elegancia espiritual que fluye, después de la Cruzada, de nombres y gestas de salvación y enaltecimiento. Por contra debemos, con altivez de vencedores barrer todos aquellos nombres y fechas que significaron en aquellos tiempos ominosos exaltación al antipatriotismo, menoscabo del sentimiento tradicional católico de

España». I l'informe citat despatxava Madoz amb aquests càrrecs: «Masón con el cargo de superintendente al volver a funcionar el supremo consejo de la masonería española después de 1854».⁵ El carrer rebé el nom d'Alemanya, el ferm aliat amb qui els vencedors havien contret un important passiu.

El nou ajuntament democràtic procedí, des de 1979, a una revisió i normalització del nomenclàtor. Alguns liberals, com Lacy i Riego, recuperaren el carrer; en altres casos s'optà per retornar a la denominació popular primigènia (l'Espirall, per exemple). Però, en el cas de Madoz, l'ajuntament ha optat, fins a la data, per mantenir la denominació imposada el 1939.

QUI FOU MADDOZ?

Pascual Madoz (Pamplona 1805-Gènova 1870) fou un rellevant polític liberal —s'inicià en el trienni liberal de 1820-1823— i un destacat publicista.⁶ Entre els càrrecs que ocupà destaquen els d'alcalde major interí de Barcelona (1835), diputat a Corts en diverses ocasions i per diferents circumscripcions (des de 1836 a 1870, si exceptuem alguna breu interrupció i fonamentalment el període de retraïment electoral progressista de 1863-1868), president del Congrés de Diputats (1854), ministre d'Hisenda (1855) i governador civil de Barcelona (1854) i de Madrid (1868). Madoz restà sempre adscrit al liberalisme progressista —el Partit Progressista— des del juntisme de la Barcelona de la dècada de 1830, passant per l'esparterisme i fins a desembocar en el liberalisme democràtic de 1869.

En la seva actuació política, hi destaquen la llei de desamortització general de 1855 (que completà la desamortització dels béns religiosos de Mendizábal i que hi afegí béns civils) i la seva per-

³ AHS, CSF, *Llibre Tercer de Consells y Determinacions de la Rnd. Comunitat de San Feliu de Sabadell*, f. 42 v.

⁴ Sarradell resultava fins i tot massa ultra en temps ultres. El seu manuscrit *Sabadell màrtir* ofert a l'Ajuntament per tal que li publicués fou rebutjat per la corporació local després que mossèn Ernest Mateu informés desfavorablement sobre el caràcter excessivament negatiu del text; CASTELLS (1975-1983), VI, p. 26.22, nota 46.

⁵ AHS, AMH, *Governació*, 35/1939. El màxim expert en història de la maçoneria espanyola adverteix que no és

possible saber amb seguretat els diputats a les corts constituents del 1868 —Madoz n'era un— que eren maçons; FERRER BENIMELI (1980), II, p. 1. El contrast entre els dubtes de l'historiador i la seguretat del repressor no pot ésser més evident. A banda, naturalment, que la consideració pejorativa de la maçoneria pertany a la visió del món que edificà la paranoia del contuberni judeo-maçònic. En la biografia de PAREDES (1991) no hi cap esment a la qüestió.

⁶ No hi ha hagut una biografia de Madoz fins al treball de PAREDES (1991).

sistent defensa del proteccionisme aranzelari. Aquest segon aspecte és l'expressió de la radicació catalana de Pascual Madoz. A més dels anys de residència a Barcelona, gairebé sempre fou diputat per circumscripcions catalanes i estigué directament vinculat als interessos dels industrials catalans. No és casualitat que mort a Gènova, quan formava part de la comitiva que havia d'acompanyar Amadeu de Savoia cap a Espanya, les autoritats barcelonines convencessin la vídua per tal que fos enterrat a Barcelona.

Com a escriptor publicà obres de caire jurídic i la seva traducció de l'obra de Moreau de Jonnes, *Estadística de España*, pot considerar-se una peça cabdal en la introducció de l'estadística a España. Tanmateix, entre els seus treballs sobresurt una obra consultada a bastament pels historiadors, el *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, del qual fou director i redactor. Aquest diccionari es publicà a Madrid en setze volums entre 1846 i 1850.⁷

MADOZ I ELS FABRICANTS LLANERS

El 1835, en la traducció que realitzà de l'obra de Moreau de Jonnes, Madoz escriu: «*la libertad absoluta de comercio destruye en sus principios nuestra naciente industria*».⁸ Dites per un ferm partidari de la liberalització de l'economia, aquestes paraules d'excepció, pel que feia al comerç exterior, situaven Madoz dins de les coordenades del nacionalisme econòmic.

Des de la fi de la dècada de 1830, el diputat Madoz apareix ja vinculat a la Junta de Fàbriques de Barcelona, l'organisme dels industrials cotoners. El 1838, intervingué en la defensa de la indústria catalana. El 1839, fou un dels dos representants catalans a la Junta d'Aranzels. El 1841, no dubtà a enfrontar-se al govern central, controlat pels progressistes, amb una ferma oposició al projecte de reforma aranzelària.⁹

La popularitat de Madoz en la defensa del proteccionisme assolí cotes màximes al final de la dècada de 1840. Els cavalls de batalla a les Corts foren la repressió del contraban i la reforma aranzelària de 1849. Les campanyes coincidiren amb la creació, el 1848, de l'Institut Industrial de Catalunya a partir de la Junta de Fàbriques i els resultats foren satisfactoris per als industrials catalans en ambdós casos.

La reforma aranzelària de 1849, tot i que aixecava algunes prohibicions, fou clarament proteccionista. De fet, pel que feia als cotoners, mantenia encara prohibicions per a determinats tipus de teixits fabricats a Catalunya.¹⁰ Pel que fa a la indústria llanera, l'aranzel també resultà clarament proteccionista, si bé ho era en mesura major per als draps més barats. Tot i això, la protecció nominal dels draps de primera classe rondava el 30 per 100. En els draps de segona classe pujava a un 40 per 100, en els de tercera a un 50 per 100 i en els de quarta podia superar el 60 per 100.¹¹ Aprovada la reforma, allò que preocupava els fabricants locals, tal com es pot veure en la carta de Turull a Madoz del maig de 1850 [carta núm. 2], era la indefinició de la classe a la qual s'havien d'integrar els gèneres d'estiu coneguts com a llanes dolces i algun episodi encara rellevant de contraban.

Madoz fou considerat un dels artífexs dels resultats assolits i durant els mesos de febrer i de març de 1850 la seva estada a Catalunya esdevingué una gira triomfal. La primera carta de Madoz que publiquem en aquest recull es fa ressò dels actes celebrats a Sabadell. La visita de Madoz a la vila, el 15 de març de 1850, apareix ressenyada minuciosament a l'òrgan de l'Institut Industrial de Catalunya. Madoz visità les fàbriques més importants i els vapors, encara en construcció, d'Antoni Casanovas (d'en Rovira) i de la Sociedad del Vapor Sabadellense (d'en Lau). Visità també els molins del Ripoll i a la tarda li fou ofert un banquet al

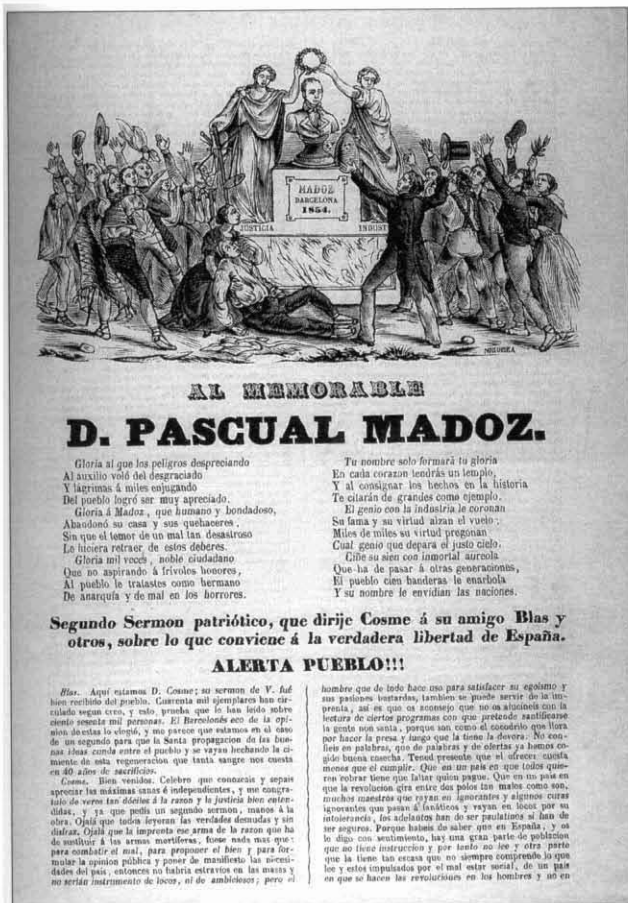
⁷ A Sabadell, el trobem a les biblioteques de l'antiga Cooperativa Sabadellenca, a la del Gremi de Fabricants i al fons de Joan Montllor. Molt probablement es trobava també en altres biblioteques saquejades durant la guerra i els inicis de la postguerra.

⁸ L'obra fou publicada a Barcelona; citat per PAREDES (1991), p. 82.

⁹ PAREDES (1991), p. 128-130.

¹⁰ PUGÉS (1931), p. 83-84.

¹¹ BENAUL (1991), p. 1.153.

DOCUMENT 1. *Encapçalament de full volant dedicat a Madoz. Fundació Bosch i Cardellach, llegat Pau Vila, Romanços, carpeta 2 8/67.*

Casino,¹² presidit per l'alcalde Camil Mimó. Al vespre fou acompanyat per «jóvenes de lo más lucido de la población con hachas encendidas» a la casa de Pere Turull, on s'hostatjava i on es celebrà un concert que durà fins a la mitjanit. El banquet del Casino fou una veritable festa proteccionista on els entusiastes fabricants locals no dubtaren a decla-

¹² Aquesta notícia ens indica l'existència d'un casino anterior als estatuts fundacionals del Círculo Sabadellés de 1856.

¹³ *El Bien Público*, 402 (17-III-1850) i 404 (19-III-1850).

¹⁴ Madoz vingué a Sabadell durant l'epidèmia: «El nombre de Madoz quedará grabado eternamente en el corazón de los

mar brindis rimats com els que reproduïm a càrrec de Josep Duran:

«De la llansadora, el crich crach,
y dels fusos lo siu siu,
Aqui'l defensor teniu
Aqui'l zelós diputat.
Agraiuli sa bondat
Puig que ab rahons protectoras
Feu presend en pocas horas
Que's lo sustent principal
De la indústria nacional
... el cric crach de llansadoras.»

L'endemà la gira continuà cap a Terrassa, on Madoz «inaugurà» les obres de la carretera de dita vila a Sabadell i on també fou degudament homenatjat.¹³ L'agraïment de Madoz a Pere Turull per l'acollida que li fou dispensada a Sabadell és prou palès a la carta núm. 1.

Aquest fou l'inici dels vincles de Madoz amb els fabricants sabadellencs i particularment amb Pere Turull i Sallent. Després del seu pas pel govern civil de Barcelona, el 1854, des d'on jugà un paper decisiu en la lluita contra l'epidèmia de còlera¹⁴ i en el conflicte que enfrontà els filadors i els fabricants cotoners amb motiu de la introducció de les màquines selfactines,¹⁵ Madoz passà a ocupar el ministeri d'Hisenda a Madrid. La carta núm. 3 permet de veure que llavors Turull ja tenia prou confiança per plantejar-li intervencions a favor de la ciutat o de determinades amistats.

A la carta núm. 4, Madoz agraeix a l'Ajuntament de Sabadell que hagués donat el seu nom a un carrer de la vila. Fora ja del ministeri, la carta núm. 5 permet de constatar, igual que la resta de la correspondència amb Pere Turull, el grau d'amistat i de confiança entre ambdós personatges. La carta núm. 6 mostra el coneixement que Madoz tenia fins i tot dels productes de les hortes sabadellenques.

buenos sabadellenses» segons BALAGUER (1857), p. 70-71. A Mataró li fou dedicat un carrer per la seva activitat durant l'epidèmia; *Diario de Barcelona*, 14-III-1962, p. 27.

¹⁵ El conflicte no tingué transcendència a Sabadell, però sí a Barcelona; vegeu la valoració del comportament de Madoz a BENET i MARTÍ (1976), p. 457-512.

La segona carta de 1858 a Turull [carta núm. 7] ens mostra un Madoz distanciat de l'empresariat cotoner barceloní: «*La ingratitud por fortuna no pasó de las máquinas y de los telares de Barcelona*». Després de les experiències del bienni progressista de 1854-1856, caracteritzades per la conflictivitat obrera, l'Institut Industrial de Catalunya optà per posicions més conservadores i trencà els seus vincles amb els progressistes i particularment amb Madoz, ja que el desig d'ordre i la por de la revolució s'avenien malament amb certes vel·leïtats liberals. Des de llavors, els vincles de Madoz amb els grans fabricants cotoners s'afebliren enormement i ja no tornarien mai més a ésser com abans. El mateix Madoz no s'estava de dir que «*la aristocracia algodonera es un club político*» i que la seva organització corporativa era un «*alcázar reaccionario*».¹⁶

En canvi, com es pot veure, Madoz mantingué contactes cordials amb els industrials llaners. No s'ha d'oblidar que Turull fou diputat a corts de 1858 a 1863 i que també tingué ocasió de visitar-lo durant les seves estades a Barcelona.¹⁷ La primera carta de 1860 [carta núm. 8] i la de 1861 [carta núm. 11] fan referència a un dinar pendent amb els fabricants sabadellencs. De fet, de l'esmentada carta de 1860 es desprèn que Madoz va tornar a Sabadell —«*quedó pendiente en mi último viaje*»—, però no tenim altra constància documental d'aquest fet. En canvi sabem que a la darrereria de setembre de 1861, Pascual Madoz, la seva família i altres acompanyants visitaren Sabadell. Estava previst que Madoz i la seva família s'hostatgessin a la casa de Pere Turull, el qual rebé el suggeriment de disposar, per tal de cobrir el trajecte de l'estació a la casa, d'un «*coche u omnibus para la familia de Madoz, pues V. sabe mejor que yo, que las señoras madrileñas son siempre delicadas*».¹⁸

Altres dades palesen que Madoz era considerat un polític clau per als interessos locals i per als de la indústria llanera en general. El 27 de juny

de 1861, l'Ajuntament de Sabadell manifestava que la rebaixa de 70.000 rals en la contribució de consums s'havia aconseguit gràcies «*a la infatigable actividad del Excmo. Sr. D. Pascual Madoz*» i per unanimitat acordà «*un voto de gracias a su favor, y manifestarle que los habitantes todos de esta villa, de cuyos sentimientos creía en esta ocasión ser fiel intérprete el Cabildo municipal, recordarian siempre con profunda gratitud y con el más vivo placer los generosos esfuerzos del varón ilustre, que acaba de dar una prueba de la predilección con que distingue a Sabadell y de las simpatías con que la honra*». L'altra personalitat a la qual s'agraí l'ajut prestat a la vila en aquesta ocasió fou precisament Víctor Balaguer, l'amic i correligionari de Madoz.¹⁹

El desembre de 1862, el comerciant barceloní Macari Codoñet, soci de l'empresa terrassenca Antoni Galí i Companyia, davant la notícia que s'havia constituït una comissió de catorze fabricants sabadellencs per demanar l'ajornament de la reforma aranzelària decretada pel ministre Pedro Salaverria, escriví a Pere Turull: «*Yo recomiendo a V. y a ellos que no se separen de lo que disponga el Excmo. Don Pascual Madoz. Sabe V. que a D. Pascual es a quien siempre hemos acudido y el que siempre nos ha sacado de apuros. Sabe que es el principal y más acérrimo proteccionista. Sabe que es el que tiene más abundancia de datos y quizá de conocimientos. Sabe que es él, el que sabe la marcha de esos negocios y el modo de llevarlos. Sabe V. que ha tenido arranques muy felices y que uno de estos alertaba al Ministro de Hacienda el año pasado que no presentase la reforma actual, en una palabra Madoz es nuestro cuerpo y alma y por esto debemos acudir a él, para que nos apoye y nos guíe en la cuestión presente*».²⁰ S'ha de tenir present que Codoñet havia mantingut excel·lents relacions amb Madoz els anys del trencament amb els grans industrials cotoners i

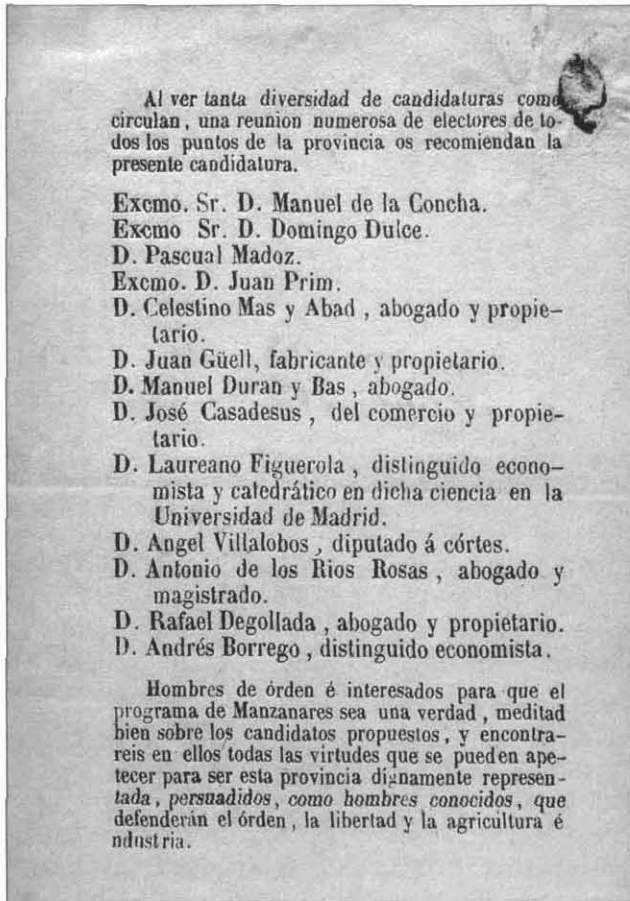
¹⁶ PAREDES (1991), sobre el trencament p. 317-318 i 326-330; les frases citades a les p. 327 i 329.

¹⁷ Josep Casadesús escriví a Turull: «*el domingo pasé a visitar al Sr. Madoz a quien saludé al mismo tiempo de su parte, y supe ayer que V. había estado a esta el lunes al mismo objeto*»; AHS, Fons Turull, *Correspondència*, 28-IX-1859.

¹⁸ AHS, Fons Turull, *Correspondència*, cartes de Macari Codoñet, 21 i 22-IX-1861. L'endemà el grup havia de continuar el viatge fins a Montserrat.

¹⁹ AHS, AMH, *Llibre d'actes de l'Ajuntament*, 27-VI-1861.

²⁰ AHS, Fons Turull, *Correspondència*, 14-XII-1862.

DOCUMENT 2. Full volant amb una candidatura en què figura Madoz i també el sabadellenc Josep Casadesús. Eleccions a Corts d'octubre de 1854. AHS, Fons Turull, caps 69. Impresos.

que tenia també relacions comercials i personals amb Turull.²¹

²¹ El 6-VIII-1859, Madoz escriví a Víctor Balaguer i a altres progressistes catalans: «He dicho más; que la persona más a propósito para entenderse en el punto de protección a los intereses agrícolas e industriales entre las Juntas respectivas, que les representan en Barcelona por una parte, y por otra el Comité progresista, y el Diputado del 4º Distrito, era nuestro estimable compañero y amigo D. Macario Codoñet, siempre fiel, siempre consecuente conmigo, y en divorcio completo con los hombres y la corporación, que ha abandonado dos veces, y por dos veces combatido mi candidatura»; carta reproduïda per PAREDES (1991), p. 479.

²² AHS, AMH, 11.9. Entitats patronals, Llibre d'actes de

Finalment, quan es creà el 1863, a l'escalf de les protestes contra l'aranzel de 1862, l'Institut Industrial de Sabadell, el lligam entre els fabricants llaners sabadellencs i determinats polítics progressistes resultà del tot explícit. Víctor Balaguer comunicà a l'Institut Industrial la seva candidatura a diputat a corts i s'integrà com a soci de l'entitat en la classe cinquena.²² Pascual Madoz i Joan Prim, juntament amb l'unionista general Manuel Gutiérrez de la Concha (Marqués del Duero) i el diputat Joaquim Maria de Paz, foren nomenats socis honoraris.²³ Prim pronuncià un discurs el 16 d'agost de 1863 amb motiu de la inauguració de l'estatge social i disculpà l'assistència de Madoz per motius de salut.²⁴ Més endavant Salustiano Olózaga inaugurà les classes de l'Institut i fou nomenat també soci honorari.²⁵

Aquestes cartes constaten els estrets vincles de Pascual Madoz amb Sabadell i amb els interessos llaners. L'amistat amb Pere Turull fou sens dubte la clau d'aquesta relació. A Turull li demana el vot per Víctor Balaguer, li encarrega favors personals —el darrer, la compra de teixits de tot temps de Sabadell [carta núm. 11]— i no dubta a fer-li broma a propòsit de la seva «gramàtica singular» [carta núm. 8].²⁶ Les cartes 6 i 7 fan esment a les dues eleccions de 1858, gener i novembre, en què Pere Turull aconseguí l'acta de diputat, càrrec que mantingué fins el 1862.

En aquests vincles s'hi barrejava l'amistat, la política i els negocis. El 30 de març de 1861, l'advocat i diputat terrassenc Joaquim Maria de Paz explicava a Pere Turull els avantatges de la societat d'assegurances La Peninsular, fundada i dirigida per Madoz, l'avisava que venia cap a Sabadell un

l'Institut Industrial, 8-VII-1863 i 31-VII-1863. Els socis d'aquesta classe eren els que no tenien cap mena d'activitat industrial.

²³ *Ibid.*, 22-VII-1863.

²⁴ *Ibid.*, 16-VIII-1863.

²⁵ *Ibid.*, 3-X-1863.

²⁶ No sabem si aquesta «gramàtica singular» tenia a veure amb els problemes de pronunciació que Turull esgrimia el 1865 per ésser eximit de dirigir la paraula als assistents en l'assemblea plenària de l'Institut Industrial de Sabadell; *ibid.*, 14-VIII-1865.

agent «para fomentar la suscripción» i li pregava «que en cuanto pueda por sus relaciones y legítimo prestigio, le secunde en su propósito, seguro de que en ello se procura el porvenir de las familias, y al propio tiempo dispensará su más particular obsequio a su adicto y afino. amigo». La prova de l'eficàcia d'aquestes relacions es troba en la resposta de Turull uns dies després: «Haré todo lo posible para el fomento de La Peninsular, la que considero como V. con superiores ventajas a las demás compañías. La particularidad de ser dirigida dicha compañía por nuestro común amigo D. Pascual Madoz será otro móvil para procurar el aumento del legítimo prestigio que hoy en día goza en esta villa. He tenido el gusto de tener en esta su casa al Sr. Castell de Pous y hemos tenido ya una reunión con los principales fabricantes que no ha dejado de dar buenos resultados para La Peninsular».²⁷ La carta 12 mostra que Turull fou captat com a client de la societat d'assegurances.²⁸ El mateix Joaquim Maria de Paz, que llavors actuava en favor de la reivindicació de la lliure exportació de productes espanyols al mercat antillà que impulsaven els industrials llaners catalans,²⁹ el trobem dos anys després en l'acte d'inauguració de l'Institut Industrial de Sabadell que hem referit abans.

Tot i que els industrials sabadellencs podien manifestar el seu descontentament en les qüestions aranzelàries amb un apropament cap als progressistes,³⁰ a partir de 1863 l'estratègia de retraïment electoral d'aquest partit comportà l'absència de Madoz de les Corts i això en limità seriosament la capacitat d'intervenció a favor dels interessos tèxtils llaners.

Després de la revolució de 1868, quan novament Madoz era un home de la situació, participà en la gran manifestació proteccionista de Barcelo-

na el 21 de març de 1869, impulsada per la nova organització proteccionista Fomento de la Producción Nacional.³¹ Madoz i Valentí Almirall foren els oradors del míting. El mateix dia també es celebraren manifestacions en altres localitats industrials catalanes, entre les quals, Sabadell. El 23 de març de 1869, el Fomento de la Producción Nacional nomenava una comissió integrada per Lluís Cutchet, Miquel Buxeda i Eduardo Chacón que havia d'acompanyar Madoz a Sabadell en el seu camí de retorn a Madrid. Tanmateix, sabem per la premsa local que Madoz no pogué realitzar aquesta visita per culpa d'un refredat.³² Fou així que Madoz perdé la darrera oportunitat de saludar el seu amic sabadellenc Pere Turull i Sallent, el qual havia de morir pocs dies després, el 4 d'abril. Lamentablement, els grans buits del fons Turull en aquests anys no ens han permès d'esbrinar si Madoz trameté una carta de condol i tampoc si l'hereu, Pau Turull i Comadran, ho féu, en sentit contrari, en ocasió de la mort de Madoz, el desembre de 1870. De tota manera, en aquesta darrera etapa, a causa del capficament derivat dels problemes de La Peninsular i de l'allunyament de les Corts en el període 1863-1868, la fluïdesa entre Madoz i els industrials llaners havia minvat considerablement. Tot i això, el 1869, el fabricant sabadellenc Antoni Serret considerava l'opinió de Madoz com una referència vàlida de cara a la lluita aranzelària novament oberta després de la revolució de 1868.³³

En resum, doncs, els vincles de Madoz amb Sabadell i amb la indústria llanera foren realment substancials. A més, aquesta vinculació il·lustra clarament com la defensa dels interessos corporatius es teixia en un ordit més ampli de relacions (recomanacions personals, negocis, eleccions...).

²⁷ AHS, Fons Turull, *Correspondència*, 30-III-1861. La resposta de Turull escrita a la mateixa carta.

²⁸ Un rebut de 13-II-1868 ens permet de constatar que Turull tenia 22.216 rals en obligacions hipotecàries de La Peninsular. AHS, Fons Turull, capsa 3, Assegurances.

²⁹ AHS, Fons Turull, *Correspondència*, 31-V-1861.

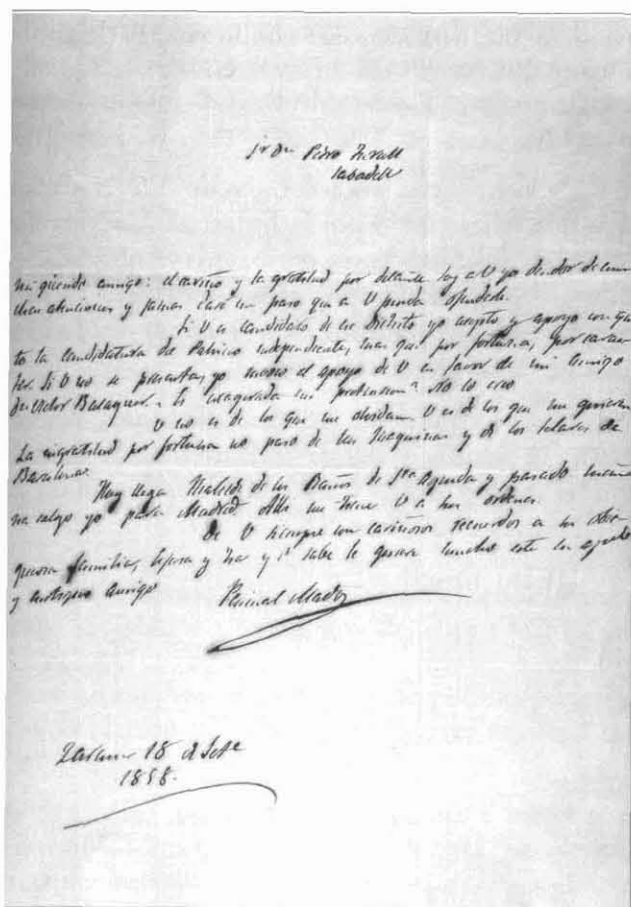
³⁰ Cal tenir en compte que s'havien ajuntat la resistència del govern a concedir la lliure exportació a les Antilles i la reforma aranzelària de Salaverría. Respecte al primer cas, el diputat Joaquim Maria de Paz va emetre a Turull un judici taxatiu sobre l'actitud del cap de govern Leopoldo O'Donnell: «Ya le dije a V. que el Duque de Tetuán, que tanto nos

ofreció, ni ha pensado más en ello, ni dió curso a la exposición, que quedaría debajo la mesa»; AHS, Fons Turull, *Correspondència*, 31-V-1861.

³¹ Aquesta organització, que tingué com a primer president el fabricant sabadellenc Miquel Buxeda, pretenia assolir una representativitat corporativa més àmplia que la de l'Institut Industrial. Vegeu IZARD (1979), p. 82-83 i 223-253.

³² Paredes (1991), p. 380. *El Sabadellés*, 39 (28-III-1869).

³³ AHS, AMH, 11.9. *Entitats patronals*, Llibre d'actes de l'Institut Industrial, 7-VI-1869.

DOCUMENT 3. Carta autògrafa de Pascual Madoz a Pere Turull; AHS, Fons Turull, *Correspondència*, 18-IX-1858 carta núm. 7 del text.

NOTA SOBRE LA CORRESPONDÈNCIA EDITADA

Les cartes 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11 i 12 són de Madoz a Turull i es troben a l'Arxiu Històric de Sabadell, Fons Turull, *Correspondència*. Aquesta documentació es troba ordenada cronològicament i alfabèticament. La carta 4 és de Madoz a l'Ajuntament de Sabadell i es troba a AHS/AMH, *Foment*, 6/1855. Les cartes 2 i 10 són les úniques cartes que tenim de Turull a Madoz. La 2 es troba a l'esmentat fons Turull, dins del *Copiadore de cartes*, 1848-1850, mentre que el fragment de la carta 10 es troba escrit en una pàgina de la carta 9.

CORRESPONDÈNCIA DE PASCUAL MADDOZ A SABADELL

1

Sor. D. Pedro Turull
Sabadell

Madrid 21 de Abril de 1850

Mi apreciable amigo: cada vez recuerdo con más vivo placer el día que pasé en Sabadell. Principalmente por las atenciones que a V. y su estimable familia debí en su casa, sin título alguno ciertamente para ello, siguiendo por la deferencia de los fabricantes que me acompañaron a visitar los establecimientos, por las consideraciones con que trataron de distinguirme los que asistieron al banquete y por las demostraciones de los jóvenes de esa industriosa villa que me acompañaron a mi casa, principiando por ahí repito y concluyendo por la benevolencia de las amabilísimas jóvenes que asistieron al concierto en que tanto hicieron y en que tanto entusiasmo manifestaron los aficionados a la música en esa población; todo ha dejado en mí el recuerdo más agradable, porque a fuer de hombre agradecido, no podré nunca olvidar, ni los grandes beneficios que he recibido, ni las grandes obligaciones que ellos mismos me han impuesto. Antes era defensor voluntario de la industria: hoy soy defensor obligado porque obliga mucho a un hombre leal y honrado, la confianza que en él se deposita para defender en el *trabajo*, la suerte de tantos desgraciados, en el *capital*, la suerte de tantas familias distinguidas. Sepa Sabadell que tiene en Madrid un defensor constante y decidido, y que sólo deseo ocasiones en que pongan mi afecto y mi cariño a prueba.

Suplico a V. haga presentes mis afectos a su apreciable esposa y con los más finos recuerdos a todos sus apreciables compañeros, me repito de V. apasionado y reconocido amigo S.S. y S.M.B.

Pascual Madoz

2

Sr. D. Pascual Madoz

Sabadell Mayo 16 / 1850

Muy Sr. mío y amigo; a su debido tiempo recibí su muy grata del 21 del fenecido a la que no he contestado antes por haber querido manifestar conforme en suya a los demás compañeros industriales de esta hermosa población los gratos recuerdos que [de] todos conserva V., en lo que han quedado más que complacidos imposible de describirle con la pluma, y al mismo tiempo lo he retardado algun tanto más para enterarme del estado en que estaba el espediente pendiente sobre el despacho de las lanas dulces, sobre si sería por la 2ª y 3ª clase, que no dudo ya estará orientado por conducto de nuestro mutuo amigo D. José Sol,³⁴ y estoy bien persuadido lo propio que mis compañeros que con su influencia, elocuencia y justicia que nos asiste, convencerá a la comisión de aranceles que opten el despacho por la clase 3ª que es a la que debe pertenecer, pues de lo contrario sería con perjuicio más que notable a la industria lanera.

Al propio tiempo no puedo menos que hacerle presente que unos cuantos malavenidos con las glorias industriales han vuelto [a] entrar en el negocio del contrabando que de algún tiempo a esta parte ha vuelto a renacer en esta provincia, en particular en los géneros de verano que no dudo tendrá presente, para lograr su esterminio, no olvidándose de la fábrica de Tolosa³⁵ que lo hace en grande, cuya fatalidad nos ha privado la venta de otros artículos siendo así que se hicieron tan bonitos como V. puede atestiguar.

³⁴ Josep Sol i Padrís, director de la fàbrica del Vapor Vell de Sants (Güell, Ramis i Companyia), prengué part activa en la defensa del proteccionisme des de 1849. Més endavant (1851 i 1853) fou diputat a Corts pel partit de Granollers i president de l'Institut Industrial de Catalunya. Fou assassinat el 1855. La família tenia interessos a la indústria llanera sabadellenca com es desprèn del laude emès en la discrepància entre «Juan Sol y Padrís y hermano, fabricantes de paños, vecinos de Barcelona», i Pau Viloca, tintorer de Sabadell; AHS, Francesc Viladot, *Manual de 1854*, p. 273-274.

³⁵ Aquesta fàbrica apareix descrita amb detall en el *Diccionario...* de Madoz, vol. XV, p. 14.

³⁶ Josep Casadesús (Sabadell, 1816-?), fill de l'apotecari Jordi Casadesús i Font, residia a Barcelona i es dedicava a

Orillo cuanto se sirve decirme relativo a esta su casa que siempre y en todas ocasiones la puede contar por suya y al saverlo no hará más que complacerme.

Su visita a esta población ha dejado recuerdos más que felices tanto por la Industria como por la unión de los fabricantes en materias políticas. Su nombre resuena siempre como verdadero defensor de todos los industriales y como verdadero amante de las glorias del País.

Recibirá miles de saludos afectuosos de mi esposa y familia y demás industriales, lo propio que el mutuo amigo Casadesús³⁶ que lo saluda al igual que este su affmo. S.S.

[Pedro Turull]

* * *

3

Sr. D. Pedro Turull
Sabadell

Madrid 1º de Enero de 1855

Mi apreciado amigo: he recibido la de V. del 27 de Dic. Hablaré al Sr. Lafuente³⁷ sobre el negocio de V., y le daré todas las recomendaciones que necesite, aunque ya sabe V. que me enfadé, y me enfadé con motivo.

activitats comercials. Actuava com a agent de canvi de Pere Turull i també en fou soci en alguna de les seves activitats. Durant les eleccions de 1850, la seva correspondència amb Pere Turull mostra que actuava de contacte polític entre Barcelona (amb referències a Sol i Padrís) i Sabadell; AHS, Fons Turull, *Correspondència*, 23 i 28-XII-1850. El trobem proposat com a candidat a diputat en una candidatura de clara inspiració proteccionista en les eleccions a corts d'octubre de 1854; AHS, Fons Turull, *capsa 69. Impresos*.

³⁷ Francisco Lafuente, agent de negocis madrileny. El 1855, l'Ajuntament de Sabadell li confià que gestionés la petició de transformar l'ex-convent dels caputxins en un hospital i casa de caritat i no, com pretenia el govern central, en una caserna; RANZATO (1987), p. 83.

He recomendado la solicitud de Riera y Rovis,³⁸ pero dudo mucho que se dé la Relatoría sin oposición. Yo Ministro no se la daría sin ese requisito.

De V. affmo. amo. S.S.
Q.S.M.B.

Pascual Madoz

* * *

4

M.I. Ayuntamiento Constitucional de Sabadell

El acuerdo tomado por V.S. en la sesión de 1º de Setiembre del corriente año, denominando calle de Madoz a la antigua de Diego Mimó, no merecido ciertamente por mí siendo como son muy escasos los servicios que he podido prestar a esa Población, al paso que obliga mi gratitud me impone severas obligaciones.

El que como yo aspira siempre a merecer el aprecio de Sus Conciudadanos, acepta con gusto y reconocimiento estas demostraciones de Cariño.

Dios guarde a V.S. muchos años.

Madrid 7 de Diciembre de 1855

Pascual Madoz

* * *

5

Sr. D. Pedro Turull

Mi querido amigo: en cuanto recibí la muy grata de V. recomendé el asunto de su Sr. hijo Dn. Pablo y ayer volví a escribir. Vea V. lo que me dicen del Ministerio. Me parece pues que debe V.

estar tranquilo. No hay por fortuna necesidad de hablar a Domenech;³⁹ si la hubiese habido no habría podido servir a V. porque entre su persona y la mía se ha interpuesto un muro de bronce. No tengo con él resentimiento alguno personal porque como nada le he pedido nada me ha podido negar; pero ha debido naturalmente afectarme su conducta más como ministro de Gracia y Justicia que de Hacienda.

Suplico a V. haga presentes mis afectos a su apreciable familia y a todos mis buenos amigos de Sabadell, disponiendo V. del sincero afecto y entrañable cariño que le profesa su apasionado amigo y reconocido huésped. S.S. y B.S.M.

Pascual Madoz

22 Marzo [1856]

* * *

6

Sr. D. Pedro Turull
Sabadell

Madrid 16 de Febrero de 1858

Mi apreciable amigo: me alegro mucho que sea V. Diputado. No creo que se toque este año la cuestión arancelaria; pero bueno es que si llega el caso haya hombres prácticos que destruyan las razones de los hombres teóricos.

Tengo que pedir a V. un favor. Si puede V. hacermelo, lo agradeceré infinito, y si no, me resignaré satisfecho también.

Deseo tener en mi huerta de Zarauz verduras procedentes de Cataluña y entre ellas de Sabadell las siguientes—

³⁸ Pere Riera i Rovis, advocat barceloní, natural de Santpedor. Era advocat de Pere Turull i estava lligat a la indústria vallesana, ja que era soci fundador del Vapor Gran de Terrassa, amb una inversió de 5.000 pessetes, el 1855, que amplià a 10.000, el 1858.

³⁹ Jacint Fèlix Domènech, advocat, polític i financer.

Havia estat militant del Partit Progressista. Ocupà el càrrec d'alcalde major de Barcelona, conjuntament amb Madoz, el 1835. Després fou ministre de Governació el 1843. Més endavant no dubtà a integrar-se en el govern moderat de Luis José Sartorius, comte de San Luis, en el qual ocupà les carteres de Gràcia i Justícia i d'Hisenda (1853-1854).

«Lechuga de D. Frco. Gambús⁴⁰
 Judías dragonas de id.
 Id. señoritas de D. Jacinto Sabaté⁴¹
 Remolacha de D. Juan Gambús
 Calabaza del Nu de D. Franco. Casablanca⁴²
 Cebollas de color de D. Bmé. Argemir⁴³
 Chirivía de D. Anto. Borrás⁴⁴

No deseo una gran cantidad de simientes, impuramente la necesaria para un ensayo. Yo no creo que ha de ser a V. difícil alcanzar de esos Señores una pequeña cantidad.

Con afectos a su apreciada familia se repite de V. apdo. amigo S.S.

Q.S.M.B.

Pascual Madoz

7

Sr. Dn. Pedro Turull
 Sabadell

Mi querido amigo: el cariño y la gratitud por delante. Soy a V. yo deudor de muchas atenciones y jamás daré un paso que a V. pueda ofenderle.

Si V. es candidato de ese Distrito yo acepto y apoyo con gusto la candidatura de Patricio independiente, más que por fortuna, por carácter. Si V. no se presenta, yo invoco el apoyo de V. en favor de mi amigo Dn. Víctor Balaguer.⁴⁵ Es exagerada mi pretensión? No lo creo.

⁴⁰ El 1862, la vídua de Francesc Gambús tenia dins el terme de Sabadell: 1 quartera de regadiu, 7 quarteres i 1 cortà de secà, 3 quarteres i 2 cortans de vinya i 1 cortà d'albereda. A més tenia 5 cases al carrer Fondo, 2 al carrer de l'Església i 5 al carrer de l'Horta Novella; AHS, *Amillaramiento de Sabadell de 1862*, I, núm. 490.

⁴¹ Propietari de 3 quarteres i 2 cortans de vinya al terme de Sabadell i d'una casa al carrer de la Borriana, núm. 28. AHS, *Amillaramiento de Sabadell de 1862*, II, núm. 992.

⁴² No té terres al terme de Sabadell. Té una casa al carrer de la Unió i una altra al carrer de Sant Feliu; declara una mula. AHS, *Amillaramiento de Sabadell de 1862*, I, núm. 267.

⁴³ Propietari de 6 quarteres de secà, 4 cortans de regadiu i 1'5 quarteres de vinya en el terme de Sabadell. Té la casa al Raval de Dins; AHS, *Amillaramiento de Sabadell de 1862*, I, núm. 21.

V. no es de los que me olvidan. V. es de los que me quieren. La ingratitud por fortuna no pasó de las máquinas y de los telares de Barcelona.

Hoy llega Matilde⁴⁶ de los Baños de Sta. Agueda y pasado mañana salgo yo para Madrid. Allí me tiene V. a sus órdenes.

De V. siempre con cariñosos recuerdos a su obsequiosa familia, Esposa y Tía y V. sabe que le quiere mucho este su apdo. y antiguo amigo.

Pascual Madoz

Zarauz 18 de Sete. 1858

8

Sr. D. Pedro Turull
 Sabadell

Mi querido amigo: con mucho gusto recibo hoy la carta de V. del día 13. Adjunta la recomendación para Joaquín Arimón⁴⁷ y desearía que su protegido de V. quedase complacido. Escriba V. también al Sr. Arimón y al Sr. Planas,⁴⁸ porque a V. le quieren todos, Tirios y Troyanos, porque con su gramática singular, tiene V. el raro privilegio de alcanzar el aprecio de Blancos y Negros, de moderados y progresistas, de chicos y grandes, de pobres y ricos. Esa es la verdad.

Ya sabrá V. que quedó pendiente en mi último viaje una comida que V. y sus estimables compañeros del Casino querían darme.

⁴⁴ Antoni Borràs [major] té dues cases al carrer de la Salut, una mula, i 1 quartera i 4 cortans de vinya i 1'5 quarteres de secà dins el terme de Sabadell; Antoni Borràs [menor] té 4 quarteres i 5 cortans de vinya dins aquest terme. AHS, *Amillaramiento de Sabadell de 1862*, I, núm. 80 i 81.

⁴⁵ Víctor Balaguer i Cirera (1824-1901), destacat polític liberal-progressista, historiador, poeta i dramaturg.

⁴⁶ Matilde Rojas, esposa de Madoz.

⁴⁷ No ens consta domiciliat a Sabadell en cap padró d'habitants de l'època. Tanmateix, l'any econòmic de 1864-1865 dona d'alta en la contribució una casa que ha adquirit al carrer d'Isabel II. AHS, *Amillaramiento de Sabadell de 1862*, II, año económico de 1864-1865, núm. 3.

⁴⁸ Probablement el fabricant sabadellenc Magí Planas o un dels seus fills, Josep Anton o Joaquim.

No olvido la promesa, ni creo que V. la olvidará tampoco. Crea V. que yo me fui muy satisfecho de Sabadell, así de los Fabricantes como de los Obreros. Deseo que no haya pugna entre estas dos respetabilísimas clases y con esa condición yo consagraré a la defensa de la causa industrial mi mucho celo y mi escasa influencia e inteligencia.

Cuanto V. quiera de amable y de cariñoso a su apreciable esposa, c.p.b., y no dude un instante del afecto que le profesa este su apasionado amigo.

Pascual Madoz

Madrid 18 Abril 1860

9

Sr. D. Pedro Turull
Barcelona

Mi querido amigo: deseando complacer a Francisco Lasilla que me ha pedido alguna recomendación para Barcelona, le suplico se sirva recibirlo. Desea ser colocado de mozo de alguna fábrica o almacén de comercio de esa ciudad. Si entre sus numerosas relaciones encuentra medios de hacerlo, hará un bien a su familia, y a mi un señalado favor a que estaré reconocido.

Llegué anteayer de Fitero: los baños me han probado admirablemente.

Soy de V. atento amigo y S.S.
Q.S.M.B.

Pascual Madoz

¡Bien por la fiesta de la Fabricación!⁴⁹

Madrid 2 Octubre 1860

10

[s. d.]

Muy Sor. mío y amigo: Encontrándome en Barcelona su recomendado Francisco Lasilla me entregó su favorecida de 2 del corriente. He encargado a dos amigos de la referida ciudad para que busquen una colocación y no dudo se la proporcionarán. Antes de marcharme vino a verme a la estación del camino de hierro y faltándole una friolera le dí lo que me pidió.

Hace algunos días tuve la honra de que S.S. M.M. almorzaran en esta su casa⁵⁰ y crea [...]

[Pere Turull]

11

Sr. D. Pedro Turull
Sabadell

Madrid 24 Marzo 1861

Mi apreciable amigo: necesito que de la mejor tela de entretiempe me proporcione V. dos cortes de pantalón y dos de chaleco que sean precisamente de las Fábricas de Sabadell. Hágame V. el favor de enviarlos a D. Miguel Utrillo y Riu, que vive calle de Conibras nº 7 en Barcelona, quien no recibirá el paquete por encargo que le tengo hecho si no va acompañado de la factura para entregar en el acto el dinero.

Quiero vestir de la industria del país; pero no quiero perjudicar ni en un sólo maravedí a ningún industrial.

Desde hoy tenemos vacaciones y creo que después de fiestas nos las darán más largas para descansar de nuestras tareas. Parece que por esta legislatura no tendremos Campaña Arancelaria.

Ya sabe V. que los Fabricantes de Sabadell me tienen ofrecida una comida y he de procurar acudir pronto a su invitación.

⁴⁹ Segurament es refereix a l'exposició organitzada amb motiu de la visita de la reina Isabel II a Sabadell, el 28 de

juliol de 1860.

⁵⁰ Vegeu la nota anterior.

Mil afectos a su apreciable Esposa y V. sabe que de muy antiguo le quiere siempre mucho este su apasionado amigo y S.S.

Q.S.M.B.

Pascual Madoz

12

[Capçalera en relleu]

La Peninsular. Compañía General de Seguros Mutuos sobre la vida. MADRID.

Sr. Dn. Pedro Turull

Madrid 3 de Dbre. de 1861

Muy Sr. mío y mi estimado amigo: tengo el gusto de remitirle a V. los cinco adjuntos recibos de sus suscripciones importando 22.940 rs. 80 cts. y de repetirme con este motivo como su más ato. y S.S.

Q.B.S.M.

Pascual Madoz

BIBLIOGRAFIA

VICTOR BALAGUER (1857). *Guía de Barcelona a Tarrasa por el ferrocarril*, Barcelona, Imprenta Nueva de Jaime Jepús y Ramón Villegas.

JOSEP M. BENAUL BERENGUER (1991). *La indústria llanera a Catalunya, 1750-1870. El procés d'industrialització al districte industrial de Sabadell-Terrassa*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 3 vols.

JOSEP BENET I CASIMIR MARTÍ (1976). *Barcelona a mitjan segle XIX. El moviment obrer durant el Bienni Progressista (1854-1856)*, Barcelona, Curial, 2 vols.

ANDREU CASTELLS I PEIG (1975-1983). *Sabadell, informe de l'oposició*, Sabadell, Edicions Riu-tort, 6 vols.

JOSÉ A. FERRER BENIMELI (1980). *Masonería española contemporánea*, Madrid, Siglo XXI, 2 vols.

MIGUEL IZARD (1979). *Manufactureros, industriales y revolucionarios*, Barcelona, Crítica.

FRANCISCO JAVIER PAREDES ALONSO (1991). *Pascual Madoz, 1805-1870. Libertad y progreso en la monarquía isabelina*, Pamplona, Ediciones de la Universidad de Navarra.

MANUEL PUGÉS (1931). *Cómo triunfó el proteccionismo en España. (La formación de la política arancelaria española)*, Barcelona, Editorial Juventud.

GABRIELE RANZATO (1987). *La aventura de una ciudad industrial. Sabadell entre el Antiguo Régimen y la modernidad*, Barcelona, Península.